
ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

УДК 658:330.34(045)

А. І. КРЕДІСОВ,
*доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародного бізнесу
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ

Показано, що у своєму історичному розвитку суспільство демонструє визначальність економічних інститутів, а на етапі повсюдного утвердження в ньому ринкових відносин – інститутів бізнесу. Розвиток бізнесу у взаємозв'язку з політичними та громадськими інститутами свідчить про його залежність від підходів до організації (управління), зміни яких відбуваються шляхом утвердження провідного вектора розвитку управління бізнесом. Обґрунтовано, що соціальна відповідальність як визначальний організаційний вектор сучасного розвитку бізнесу впливає не тільки на підвищення ефективності суспільного виробництва, а й на інноваційну трансформацію суспільства в цілому.

Ключові слова: суспільні інститути, бізнес, управління бізнесом, соціальна та економічна організація, трансформація, соціалізація, корпоративна соціальна відповідальність (КСВ), стратегічне управління КСВ.

A. I. KREDISOV,
*Doctor of Econ. Sci.,
Professor of the Chair of International Business,
Institute of International Relations,
T. Shevchenko National University of Kyiv*

ORGANIZATIONAL VECTOR OF DEVELOPMENT OF MODERN BUSINESS

It is shown that the society demonstrates the defining position of economic institutions during its historical development and business institutions on the stage of general establishment of market institutions in it. The development of the business interconnected with political and public institutions testifies to its dependence on the approaches to the management, whose changes occur by means of the establishment of the leading vector of management of the business. It is substantiated that the social responsibility as a defining organizational vector of the modern development of the business affects not only a growth of the efficiency of the public production, but also the innovative transformation of the society on the whole.

Keywords: public institutions, business, management of the business, socio-economic organization, transformation, socialization, corporative social responsibility (CSR), strategic control over CSR.

Економіка суспільства на всіх етапах його історичного розвитку була і залишається визначальною складовою частиною існуючих суспільних інститутів. Як

способи організації людської діяльності вони спрямовані на задоволення суспільних потреб в економічній, політичній та соціальній сферах. У такому уявному розумінні будь-які, будь-коли та будь-де людські суспільства мають бути подібними. Проте ця схема суспільства та його інститутів аж ніяк не свідчить про реальну подібність суспільств. У дійсності всі вони є різними. Їх відмінність пов'язана з теоретичним узагальненням та ідеологічним забарвленням відповідних інститутів, що відображає рівень технічного і культурного розвитку суспільства.

Розглянемо спочатку період становлення та розвитку буржуазного суспільства, тобто повсюдного утвердження в ньому ринкових відносин.

Суспільні інститути та розвиток бізнесу

В умовах масового виробництва та вільного ринку **економічні інститути** стають бізнесовими, тобто такими, що діють заради отримання прибутку. Водночас їх змістова сутність залишається незмінною — вони є **способом організації людської діяльності, спрямованої на перетворення наявних факторів виробництва у продукцію і послуги, які забезпечують матеріальні та нематеріальні потреби суспільства** *. Разом з тим формальна незмінність сутності економічних інститутів в умовах панування прибуткових інтересів не свідчить, що ці інститути суттєво не впливають на їх взаємозв'язок та взаємозалежність з урядовими та громадськими інститутами. Теоретичне відображення змін, які відбулися і тривають, ми бачимо в розвитку відповідних інститутам наук. Зокрема, що стосується економічної науки, яка є предметом нашого дослідження, то безпосередня оцінка інститутів бізнесу та їх аналіз у взаємозв'язку з іншими інститутами набули свого системного, хоча й початкового, підходу в класичній економічній теорії.

Саме А. Сміт і Д. Рікардо (більшою мірою), поклавши в основу своїх підходів до дослідження ринкових відносин трудової теорії вартості, не тільки детально проаналізували, з позицій інтегрального погляду, сутність капіталу, товару, грошей, ціни, процента, праці та інших економічних категорій, а й спробували розглянути їх у контексті з'ясування місця уряду (держави) та людей (громади). Правда, місце уряду було розглянуто лише відповідно до економічної політики “*laissez-faire*” та “невидимої руки” держави, а громада інтерпретувалась як “безладна егоїстична юрба”. З часом це було суттєво переглянуто тими, хто відстоював і розвивав ідеї класичної школи, а також піддано критиці представниками наступних шкіл економічної теорії.

Так, ні французький економіст Ж.-Б. Сей, ні представник англійської школи Дж. Мілль не відмовлялися від не залежного від людей “існуючого порядку” в економіці, як то було у А. Сміта і Д. Рікардо. Розвиваючи ідеї своїх попередників, вони вважали за необхідне знати цей порядок та діяти згідно з ним. Особливо це стосувалося тих, хто управляв економікою. Як писав Ж.-Б. Сей, ці люди мусять “рахуватися з принципами цієї науки (політичної економії. — *A.I.K.*), так само як мусять керуватися законами динаміки або гідравліки той, хто хоче надійно побудувати міст або плотину” [1]. У свою чергу, Дж. Мілль, залишаючись

* Незмінною в цих умовах залишається і змістова сутність урядових (політичних) та соціальних (громадських) інститутів. Перші існують як спосіб організації діяльності, спрямованої насамперед на структурування суспільства, прийняття і забезпечення “правил гри”, які, з одного боку, є обов'язковими для кожного, а з іншого — легітимізують винятки з цих правил. Другі організують людську діяльність, яка сприяє порозумінню в суспільстві, та задовольняють інтереси належності до суспільства, соціалізації його життя.

прихильником світоглядних (методологічних) позицій А. Сміта, так само вважав за необхідне наближати політекономію як науку до практичних потреб суспільного розвитку. “Політична економія у її належному розумінні, – писав він, – була за часів Адама Сміта ще у віці немовляти і відтоді подорослішала, а наука про суспільство, від якої цей видатний мислитель практично ніколи не відділяв свою специфічну дисципліну, вийшла далеко за межі того стану, в якому вона перебувала при ньому...” [2].

Марксистська і німецька історична школи, на відміну від “природного порядку”, якого дотримувалися засновники і прихильники класичної політичної економії, були майже однаково близькими у розумінні важливості державної політики в галузі економіки. І К. Маркс, і представники історичної школи Г. Шмоллер, В. Зомбарт, Л. Brentano та інші до елементів будь-якої економічної системи обов’язково відносили раціональну державну організацію та систему неупередженого судочинства. Взаємозв’язок двох останніх суспільних інститутів суттєво вплинув на ефективне функціонування економіки, визначив її характер та перспективи розвитку. Представники обох шкіл також приділяли значну увагу не тільки економічним, а й неекономічним, соціальним питанням [3].

Ще далі у цьому пішла інституціональна школа економічної теорії. Її засновник Т. Веблен та представники першої хвилі розвитку – Дж. Коммонс, У. Мітчелл, А. Гобсон – рішуче відмовилися від погляду на суспільство як на “безладну юрбу”. Економіку вони тісно пов’язували з психологією, звичаями, судочинством, діяльністю профспілок тощо і виходили з необхідності встановлення суспільного контролю над бізнесом, який, на їх думку, перебував у прямій суперечності з виробництвом. Звідси в суспільстві існує постійна потреба в його перебудові та реформуванні. Як писав англійський економіст А. Гобсон, “...для будь-яких схем перебудови суспільства необхідна заміна мотиву приватного прибутку на прямий суспільний контроль за ходом процесів виробництва... Існуюча структура господарського життя спирається на суперечливі та відокремлені інтереси, що перешкоджає прояву його соціального змісту” [4].

Більш конкретно про перебудову суспільства, так само як і економічної науки, у зв’язку з появою нової корпоративної форми підприємств, відмінних від їх типу, характерного для XVIII та XIX ст., йшлося в працях інституціоналістів другої хвилі її розвитку – К. Ейріса, Г. Мінза, Дж. Гелбрейта. Атомістична економіка самостійних і незалежних підприємств, яка базувалася на пануванні ринку та вільних цінах на товари, вже не могла забезпечити колективну організацію, так само як і олігархію управляючих, які контролювали її. Всі вони закликали до свідомо керованих методів використання та розподілу ресурсів, які мали замінити “невидиму руку” А. Сміта на “видиму руку”, тобто, по суті, на менеджмент.

Так, наприклад, американський економіст Дж. Гелбрейт головним інструментом перетворень економічної системи вважав не окремого господарюючого суб’єкта і державу, а сучасну корпорацію, яка стала рушійною силою розвитку. На його погляд, у першу чергу саме технологія визначає такий розвиток, але при цьому особливий акцент він зробив на організації, яка стала важливим фактором сутності сучасної великої корпорації. Організованість корпорацій характеризує їх сукупність як “планову систему”. Та ж частина економічної системи, яка віднесена ним до “ринкової”, мала не привілейований, не визначальний для

буржуазного суспільства характер. У такий спосіб, за Дж. Гелбрейтом, мало здійснюватися реформування цього суспільства.

Ці ідеї є характерними майже для всіх його праць, але найбільш чітко і послідовно вони викладені в праці “Економічні теорії та цілі суспільства” (1973). Влада, яка належить власникам капіталу, втрачає свою силу. Техноструктура, яка протистоїть цій владі, є, по суті, новим соціальним прошарком суспільства, значно впливовішим за своїми кількісними і якісними ознаками, ніж власники капіталів та наймані працівники. Що ж то таке — техноструктура? Для Дж. Гелбрейта це сукупність близьких до власників капіталу менеджерів, а також численні групи функціонерів, які управляють не тільки корпорацією в цілому, але і її підсистемами. “У підсумку, — писав він, — розумовим центром, який визначає дії фірми, стає не окрема особистість, а ціла сукупність учених, інженерів та техніків, спеціалістів з реалізації, реклами і торговельних операцій, експертів у галузі відносин з громадськістю, лобістів, адвокатів, .. посередників, управляючих, адміністраторів. Це і є техноструктура. Вона, а не окрема особа, стає провідною силою” [5]. Як бачимо, економічна теорія під впливом індустріально-технічного прогресу не тільки забезпечувала свій саморозвиток, але й впливала на пов’язані з нею інші галузі економічної науки. Особливо помітним цей вплив був для вчення про організацію та менеджмент бізнесу, яке набуло значного розвитку наприкінці XIX — на початку XX ст.

Аналіз взаємозв’язку та взаємозалежності двох названих гілок економічної науки, по-перше, важливий для теоретичного з’ясування їх взаємовпливу та передбачень подальшого розвитку. По-друге, він є ефективним інструментом для практичного менеджменту на всіх рівнях господарської та бізнесової діяльності, а також для визначення необхідних для цього рис його носіїв — менеджерів [6]. Нарешті, по-третє, він є **обов’язковою умовою визначення панівного організаційного вектора бізнесу, тобто такого, що забезпечує його системне функціонування, з урахуванням особливостей та тенденцій розвитку, зокрема, й на сучасному етапі.**

На шляху змін організаційних векторів розвитку бізнесу

Як в економічній теорії, так і в теорії менеджменту існує період розвитку, пов’язаний з тими концептуальними ідеями та їх авторами, які увійшли в управлінську науку як класичний етап її розвитку. Загальноприйнято пов’язувати цей етап з виникненням школи наукового менеджменту, діяльністю та літературною спадщиною Ф. Тейлора, А. Файоля та їх послідовників.

Відомий американський інженер-дослідник Ф. Тейлор став першим, хто вважав за необхідне довести, що найкращий менеджмент — це наука, заснована на певних законах, правилах і принципах *. Отже, якщо їх використати правильно, вони дадуть вражаючі результати. Разом з Г. Гантом і подружжям Френком і Ліліан Гільбертами він шляхом детального аналізу рухів людей, які працювали фізично, виводив принципи і закони, згідно з якими можна було навчити окремо взятого робітника оптимально виконувати конкретні завдання. Завдяки цьому дійсно досягалися і висока продуктивність праці працівника, і висока ефективність діяльності організації в цілому. Проте погляду на управління як на цілісну науку, тобто

* Цьому було присвячено його головну працю “Принципи наукового менеджменту” [7].

таку, що крім аналізу окремих фрагментів діяльності дає уявлення про синтетичне, загальне розуміння теорії менеджменту, їм бракувало.

Розробка єдиної теорії стала завданням іншої групи авторів класичної школи менеджменту на чолі з французом А. Файолем. Саме він і його послідовники Л. Урвік, Дж. Муні, А. Рейлі та інші змогли синтезувати позиції своїх сучасників і попередників і розвинули управлінсько-організаційний, або функціональний, погляд на менеджмент. У контексті нашого дослідження його можна вважати першим визначальним організаційним вектором розвитку управління бізнесом, який дістав назву “адміністративний менеджмент”.

Суть адміністративного менеджменту не суперечила науковому менеджменту. Це підкреслював сам Файоль. Проте його концепція менеджменту була протилежною концепції Тейлора, яка заперечувала принцип єдності команд. Файоль виходив з єдиноначальності та конкретної відповідальності одного працівника перед іншим. Тільки такий підхід, на його думку, давав можливість уявити організацію як єдине ціле, чітко визначити рівні влади, забезпечити канали комунікацій, запобігти дублюванню функцій, уникнути ситуацій з подвійними командами, жорстко фіксувати обов’язки і відповідальність.

Дійсно, як бачимо, тоді як Тейлор розглядав цехове (низове) управління, Файоль орієнтувався на вищий адміністративний рівень менеджменту. Побудові управління у вигляді загального універсального процесу були підпорядковані принципи й елементи адміністративної теорії, які дістали відображення в його основній праці “Загальне і промислове управління” (1916) [8]. Її принципи – це основні правила, які визначають побудову і функціонування системи управління, а елементи – це, по суті, кроки, які будь-який менеджер, відповідно до конкретної ситуації та реальних умов, мав зробити, щоб досягти мети. Останніми були планування, організація, розпорядження та контроль.

Чіткого, однозначного викладу принципів та елементів адміністративний менеджмент не мав. Тому кожний послідовник розробляв його структуру виходячи з власного досвіду та спостережень. Об’єднувало їх те, що наголос у будь-якому випадку робився на адмініструванні. І хоча сьогодні слова “менеджмент” і “адміністрування” розглядаються скоріше як синоніми, останньому як визначальному організаційному вектору надавалося і надається зовсім інше тлумачення та даються інші визначення. Одним із таких визначень став термін “бюрократія”, концептуалізацію (модель) якої пов’язують з ім’ям німецького вченого М. Вебера та його працями, які увійшли до посмертно виданої книги “Теорія соціальної та економічної організації” (1947) [9].

Німеччина кінця XIX – початку XX ст. вступила в ту стадію “підприємницького розвитку”, коли на місце невеликих підприємств, що управлялися одноособово, прийшли великі капіталістичні організації. Орієнтуючись на ринок, вони водночас мусили підкорятися вказівкам уряду. Все це вимагало постійного, суворого і зваженого менеджменту. Бюрократія в таких умовах ставала центральним елементом будь-якої великої організації, а тенденція панування організації над людиною була, на думку Вебера, повсюдною – в політиці, промисловості, торгівлі тощо. Проблема полягала лише в тому, щоб забезпечити системне функціонування організації.

У працях М. Вебера в історичному контексті відображено крах звичайного, традиційного суспільства. Знання, навички, компетентність в економіці стали

умовою розвитку капіталістичного суспільства. Спрямована проти фаворитизму в управлінні, бюрократія була втіленням цих умов. Акцентуючи увагу скоріше на правилах і нормах, ніж на людях, бюрократія повинна була забезпечити ефективність, подальший прогрес суспільства, так само як і прибутковість бізнесу.

З часом, принаймні з 1930-х років, розвиток науки управління все ж змінив напрям дослідження на вивчення не механічних проблем і правил поведінки людини, а її (людини) соціальної сутності, зокрема, таких питань, як мотивація, комунікація, лідерство. Поряд з ними вже далеко не утопічно, не по-наївному, а по-новому постали питання розвитку менеджменту в контексті гуманізації, демократизації та, врешті-решт, соціалізації суспільного життя, які набули реального розвитку.

Це визначило й наступні організаційні вектори розвитку бізнесу. Школа людських відносин, засновником якої був Е. Мейо, стала вихідним вченням (яке з часом дістало назву “біхевіоризм”) про поведінку людини та її самореалізацію, яку забезпечували або гуманістична психологія (А. Маслоу, Д. Маклелланд, Ф. Херцберг), або, як це стало робитися з 1960-х років, демократичний розвиток (К. Арджіріс, Д. Макгрегор, В. Оучі).

Візьмемо на себе сміливість провести у цьому зв’язку певну паралель між вищесказаним і теоретичними економічними поглядами щодо саморуйнування капіталізму. Такі думки набули розвитку в дослідженнях західних економістів-теоретиків у середині ХХ ст. Зокрема, вони чітко були висловлені в праці відомого австрійського вченого Й. Шумпетера “Капіталізм, соціалізм і демократія” (1942) [10]. Погоджуючись з поглядами К. Маркса про історичну неминучість переходу від капіталізму до соціалізму, він не пов’язував цей перехід з економічним колапсом капіталістичної системи, а, на противагу Марксу та його послідовникам, вважав, що капіталізм самозруйнується внаслідок власних економічних успіхів. До руйнації капіталізму як суспільного ладу призведе ворожість до цих успіхів соціального і політичного клімату *. Неважко дійти висновку, що **соціалізація цього клімату має трансформувати капіталізм, надати йому таких недостатніх рис, як рівність і справедливість, і разом з тим відкрити нові можливості для інвестування і підприємництва**. Зрозуміло, що ні менеджмент, ні бізнес не залишаються осторонь цього процесу.

З 1970-х років соціалізація країн з ринковою економікою дістала своє відображення в менеджменті шляхом розвитку ідеї соціальної відповідальності бізнесу. Саме вона, на наш погляд, стала сьогодні визначальним організаційним вектором його розвитку.

Соціально відповідальний бізнес

Соціалізацію суспільства на сучасному етапі його розвитку можна ідентифікувати як досягнення балансу інтересів корпоративного (бізнесового) сектору та

* Ми свідомо не торкаємося пов’язаних з цією проблемою сучасних теоретичних уявлень щодо альтернативного капіталістичній системі “ринкового соціалізму”. Варто лише акцентувати увагу на тому, що як у країнах з розвинутою ринковою економікою, так і в постсоціалістичних, а також у реально існуючих перехідних до соціалістичного ринку економіках (Китай, В’єтнам) утопічні соціальні думки мислителів ХVIII–ХІХ ст., так само як і уроки “великого соціалістичного експерименту” в СРСР і країнах Центральної та Східної Європи, потрібно якомога тісніше зближувати з сучасною економічною теорією та практикою реального життя. На це звернув увагу і український економіст професор П. Леоненко [11].

громадських інтересів. Зрозуміло, що досягти цього без регулюючої ролі держави неможливо. Саме в цьому слід убачати взаємозв'язок і взаємозалежність суспільних інститутів країн з ринковою економікою. Розвинуті країни, які сьогодні найбільше охоплені процесами глобалізації і в яких баланс інтересів досяг найвищих показників, **демонструють у такий спосіб еволюційний розвиток капіталістичної системи, її вже наявну якісну, радикальну трансформацію** *. Головною рушійною складовою такого розвитку з кінця ХХ ст. стала практика Корпоративної Соціальної Відповідальності (КСВ), яка не тільки сприяла теоретичному обґрунтуванню відповідної концепції, а й стала важливим фактором формування політики найбільших компаній США, Великобританії та інших провідних країн.

Консервативні погляди навіть таких визнаних в економічній науці авторитетів, як, скажімо, Нобелівський лауреат М. Фрідман, стосовно того, що єдиним соціальним обов'язком бізнесу є примноження прибутку, не дістали підтримки ні в громадській та науковій спільноті, ні навіть у бізнес-середовищі. Ймовірно, слушною була лише інтерпретація його думок з приводу того, що ті, хто беруть на себе КСВ, “сповідують соціалізм у чистому вигляді”, та що “такі ідеї підривають основу концепції вільного ринку” [13].

Поступово провідні компанії розвинутих країн почали приходити до розуміння необхідності об'єднати розрізнені елементи корпоративної політики, пов'язані з взаємовідносинами з оточуючим середовищем, і виробити цілісні підходи до взаємодії з суспільством. Державні та громадські інститути також спонукали великі компанії звертати більше уваги на політику взаємовідносин із суспільством. Зокрема, можна назвати посилений тиск з боку урядів, які з кінця ХХ ст. у країнах Західної Європи встановили більш жорсткі стандарти у галузі трудового законодавства та охорони навколишнього середовища, а також тиск профспілок, перш за все, у сфері охорони праці та соціальної політики.

Одночасно відбулося й аналітичне узагальнення існуючих підходів до втілення в практику різних країн соціально значущих ідей. Результатом цього стало виокремлення чотирьох моделей КСВ: американської, європейської, скандинавської та японської. Незначна, пов'язана в основному з історико-культурними особливостями розвитку країн, відмінність цих моделей багато в чому поступається їх сутнісній єдності та ідентичності. В усіх цих моделях КСВ розглядається як важлива складова забезпечення стабільного та інноваційного розвитку не тільки бізнесу, але й суспільства в цілому.

Не дивно, що великі компанії, у першу чергу ТНК, стали провідниками концепції КСВ. Її колективне дослідження вийшло на рівень таких міжнародних організацій, як ООН **, Світовий економічний форум, Світова бізнес-рада зі сталого розвитку, ОЕСР тощо.

* Свого відображення це набуло навіть у назвах праць окремих західних дослідників – скажімо, у виданій у 2008 р. праці американського економіста і політика Р. Рейха “Суперкапіталізм: трансформація бізнесу, демократії та щоденного життя” [12].

** За пропозицією Генерального секретаря ООН 31 січня 1999 р. було започатковано міжнародну ініціативу, яка мала об'єднати компанії, агенції ООН, а також трудові колективи і суспільні організації з метою підтримки світових екологічних та соціальних принципів (Глобальний договір ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unglobalcompact.org>). Розроблені для цього у 2000 р. 10 базових принципів у сфері захисту прав людини, охорони праці, захисту навколишнього середовища та заходів у боротьбі з корупцією і сьогодні не втратили своєї актуальності. Вони продовжують обговорюватися та успішно застосовуватися в усьому світі.

Як на урядовому, так і на неурядовому рівні ідея КСВ набула вагомого практичного значення і в Європі. Так, у 2002 р. групою міжнародних корпорацій та неурядових організацій було створено Європейську академію бізнесу в суспільстві (European Academy of Business in Society – EABIS); у 2004 р. сформовано Глобальну ініціативу відповідального лідерства (Global Responsible Leadership Initiative – GRLI), яка об'єднала бізнес-школи та корпорації країн під егідою Європейського фонду розвитку менеджменту (European Foundation for Management Development – EFMD). У 2007 р. Європейський парламент зазначив, що загальноєвропейська дискусія на тему КСВ досягла тієї точки, коли наголос з самого процесу має бути переміщений на результат.

У цьому зв'язку варто звернути увагу на розробку міжнародних стандартів з КСВ. Адже саме вони містять конкретні рекомендації та визначають перелік заходів соціальної відповідальності бізнесу, завдяки чому і стає можливою їх практична реалізація. І хоча ці стандарти є добровільними, а не обов'язковими, вони забезпечують створення і впровадження відповідних систем менеджменту. Так, на сьогодні Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) розробила стандарти ISO 9000, які стали основою для систем управління якістю в різних галузях економіки. Такі самі стандарти розроблені для систем фінансового менеджменту, менеджменту навколишнього середовища, екологічного менеджменту (ISO 14000), менеджменту безпеки харчової продукції (ISO 22000) тощо.

Не можна не згадати і такий важливий міжнародний стандарт, як ISO SR 26000:2011. Він є комплексним, враховує інтереси основних груп зацікавлених сторін і певним чином узагальнює вимоги щодо соціальної діяльності компанії, відображені в інших стандартах. Проте він також має лише рекомендаційний характер. Зрозуміло, що поширення у такий спосіб принципів соціальної відповідальності у світі відбувається з певними доповненнями та уточненнями до стандартів, які враховують національні особливості тієї чи іншої країни.

Але головним, на наш погляд, є не це. Крім урядів та громадських організацій дедалі більше безпосереднього інтересу до КСВ виявляє бізнес-середовище, в якому панівною поступово стає думка про те, що КСВ – це не просто філантропія чи зовнішній PR, а частина політики компанії. Сьогодні встановилася чітка тенденція до збільшення кількості країн, компаній та організацій, які вдаються до практики впровадження сертифікації за тими чи іншими стандартами. Якщо кількість країн, в яких проводиться сертифікація за певними видами стандартів, досягає вже майже 200, то кількість компаній та організацій вимірюється сотнями тисяч та мільйонами. За даними ISO Survey of Certifications, у 2010 р. було видано 1109905 сертифікатів лише за стандартами ISO 9001 *.

Інвестуючи ресурси в розвиток освіти, медицини, науки, підтримуючи соціально незахищені верстви населення та втілюючи природоохоронні проекти, бізнес-організації і самі отримують значні вигоди від цієї діяльності. Так, у 2011 р., згідно із звітами великих компаній світу, більшість з них заявили про наявність переваг від впровадження КСВ у систему управління **.

* ISO Survey of Certifications 2010 / International Organization for Standardization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iso.org/iso/iso-survey2010.pdf>.

** KMPG International Survey of Corporate Social Responsibility Reporting, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kpmg.com/PT/pt/IssuesAndInsights/Documents/corporate-responsibility2011.pdf>.

Свідченням цього є й те, що основним напрямом розвитку КСВ у XXI ст. стало посилення її зв'язку з теорією та практикою стратегічного управління. На відміну від традиційної соціальної відповідальності, стратегічна корпоративна соціальна відповідальність виходить з того, що задоволення соціальних потреб має бути безпосередньо пов'язане з основною діяльністю компанії, виконанням нею своєї "місії". Інакше кажучи, питання, чи варто бізнес-організації здійснювати КСВ, по суті, поступилося місцем питанню, як це робити. Зокрема, як досягти двосторонньої вигоди, коли компанії долучаються до вирішення соціальних проблем, які впливають на їх прибутковість і конкурентоспроможність. Відомі вчені Гарвардського університету М. Портер і Р. Крамер з цього приводу вважають, наприклад, що запровадження соціальних програм є для компанії джерелом можливостей, інновацій та конкурентних переваг. Водночас завдання сучасних лідерів – не просто думати про систематичну соціальну відповідальність, а й розробляти відповідні нові бізнес-моделі [14].

Таку позицію сьогодні поділяють багато зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема, І. Ансофф, Е. Фрімен, С. Харт, Л. Бурк, Дж. Логздон, Г.Л. Тульчинський, Ю.Е. Благов, В.М. Шаповал, В.В. Воробей, С.Я. Король та інші. У їх працях здійснено теоретичне переосмислення не тільки ролі бізнес-організації в суспільстві, а й планування її діяльності на основі аналізу інтересів зацікавлених сторін (стейкхолдерів), використання наявних природноресурсних можливостей, шляхів отримання організаціями конкурентних переваг, здійснено порівняльну характеристику традиційної та стратегічної КСВ, зроблено її виміри (за такими показниками, як пріоритетність, специфічність, практичність, добровільність, наочність), наведено класифікацію КСВ тощо.

Усе це робиться під кутом зору інтеграції КСВ у систему стратегічного управління бізнес-компанією, яке **сьогодні в країнах з ринковою економікою перетворилося на визначальний організаційний вектор розвитку бізнесу**. І хоча Україна перебуває на початковій стадії формування КСВ, поки що з низьким рівнем активності в даній сфері та обмеженістю комунікативних дій, вона не є винятком.

Так, більшість керівників українських бізнес-організацій поділяють ідею КСВ. Правда, дійсно соціально відповідальних корпорацій в Україні, таких, скажімо, як група СКМ, Ernst and Young Україна, Nemiroff Україна тощо, поки що мало *. Проте саме перед цими організаціями завдяки інтегруванню системи КСВ у стратегію їх менеджменту відкриваються значні можливості для успішного розвитку. Адже вони отримують такі переваги, як покращення ділової репутації, налагодження та побудова конструктивних відносин із заінтересованими сторонами, впровадження інновацій, підвищення лояльності персоналу, покращення ефективності управління нефінансовими ризиками, підвищення фінансово-економічних показників, збільшення обсягу продажів, оптимізація операційних процесів і забезпечення економії.

Висновки

Слід зазначити, що у своєму взаємозв'язку розвиток інститутів сучасного ринкового суспільства демонструє незмінність вирішальної ролі економіки. Бізнес

* Свідченням цього є незначна порівняно з міжнародною практикою частка українських підприємств, які на добровільних засадах складають звіти про соціальну відповідальність (CSR Reports [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.csrinfo.org.ua/uk.html>; Звіти / Спільнота СВБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.svb.org.ua/reports>); [15].

як уособлення економічних інститутів впливає на політичне та громадське життя, але при цьому він і сам перебуває під його впливом. Управління, організація бізнесу невпинно розвиваються, вбираючи в себе як життєву практику, так і досягнення економічної теорії. Організаційний вектор розвитку бізнесу завжди залежав і залежатиме від останньої. Як показав аналіз, соціальна відповідальність, що стала визначальним вектором розвитку сучасного бізнесу, не тільки відображає стан і потреби суспільних інститутів, впливає на них, а й, головне, прискорює їх наступну соціалізацію.

Таким чином, капіталістична ринкова економіка набуває таких нових рис, які суттєво змінюють, трансформують суспільство в цілому. Отже, сьогодні дуже потрібен додатковий аналіз економічних інститутів, для того щоб визначити проблеми та ступінь цих змін для розвинутих капіталістичних країн і тих країн, які вже стали на шлях розвитку ринкової економіки.

Список використаної літератури

1. Сэй Ж.-Б., Бастиа Ф. Трактат по политической экономии / Ж.-Б. Сэй; Экономические софизмы. Экономические гармонии / Ф. Бастиа. — М. : Дело, 2000. — С. 25.
2. Милль Дж. С. Основы политической экономии ; [пер. с англ. ; общ. ред. А.Т. Милейского]. — Т. 1. — М. : Прогресс, 1980. — С. 76.
3. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли. — М. : Прогресс, 1968. — С. 23–55.
4. Hobson J. A. Work and Wealth. — London, 1914. — P. 293.
5. Гэлбрейт Дж. К. Экономические теории и цели общества ; [пер. с англ.]. — М. : Прогресс, 1979. — С. 114.
6. Кредисов А. Менеджмент у контексті розвитку економічної теорії // Економіка України. — 2008. — № 1. — С. 4–11.
7. Taylor F. W. The Principles of Scientific Management. — New York : Harper & Row, 1914.
8. Fayol H. General and Industrial Management ; [C. Storrs, trans.]. — London : Sir Isaac Pitman & Sons, 1949.
9. Weber M. The Theory of Social and Economic Organization ; [A. M. Henderson and T. Parsons, trans.]. — New York : Free Press, 1947.
10. Шумпетер Й.А. Капіталізм, соціалізм і демократія ; [пер. з англ.]. — К. : Основа, 1995. — 528 с.
11. Леоненко П.М. Методологічні аспекти історії української економічної думки (XIX – XX ст.) ; моногр. — К. : ІАЕ УААН, 2004. — 434 с.
12. Reich R. Supercapitalism: The Transformation of Business, Democracy, and Every Day Life. — New York : Random House, 2008. — 272 p.
13. Dierkes M., Antal A.B. Whether Corporate Social Reporting: Is It Time to Legislate? // California Management Review. — 1986. — Vol. 28. — P. 106.
14. Porter E.M., Kramer M.R. Strategy and Society. The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility // Harvard Business Review. — 2006. — Vol. 84(12). — P. 78–92.
15. Воробей В., Журовська І. Нефінансова звітність: інструмент соціально відповідального бізнесу. — К. : ФОП Костюченко О.М., 2010. — С. 31.

References

1. Sei J.-B., Bastia F. *Traktat po Politicheskoi Ekonomii* [Treatise on Political Economy]; Bastia F. *Ekonomicheskie Sofizmy. Ekonomicheskie Garmonii* [Economic Sophisms. Economic Harmonies]. Moscow, Delo, 2000, p. 25 [in Russian].
2. Mill J.S. *Osnovy Politicheskoi Ekonomii* [Principles of Political Economy], Vol. 1. Moscow, Progress, 1980, p. 76 [in Russian].
3. Seligman B. *Osnovnye Techeniya Sovremennoi Ekonomicheskoi Mysli* [Main Currents in Modern Economics: Economic Thought since 1870]. Moscow, Progress, 1968, pp. 23–55 [in Russian].

4. Hobson J.A. *Work and Wealth*. London, 1914, p. 293.
5. Galbraith J.K. *Ekonomicheskie Teorii i Tseli Obshchestva* [Economics and Public Purpose]. Moscow, Progress, 1979, p. 114 [in Russian].
6. Kredisov A. *Menedzhment u konteksti rozvytku ekonomichnoi teorii* [Management in the context of development of the economic theory]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2008, No. 1, pp. 4–11 [in Ukrainian].
7. Taylor F.W. *The Principles of Scientific Management*. New York, Harper and Row, 1914.
8. Fayol H. *General and Industrial Management*. London, Pitman & Sons, 1949.
9. Weber M. *The Theory of Social and Economic Organization*. New York, Free Press, 1947.
10. Shumpeter J.A. *Kapitalizm, Sotsializm i Demokratsiya* [Capitalism, Socialism and Democracy]. Kyiv, Osnova, 1995 [in Ukrainian].
11. Leonenko P.M. *Metodologichni Aspekty Istorii Ukrains'koi Ekonomichnoi Dumky (XIX – XX st.)* [Methodological Aspects of the History of the Ukrainian Economic Thought (XIX – XX centuries)]. Kyiv, IAE of the UAAS, 2004 [in Ukrainian].
12. Reich R. *Supercapitalism: The Transformation of Business, Democracy, and Everyday Life*. New York, Random House, 2008.
13. Dierkes M., Antal A.B. Whither Corporate Social Reporting: Is It Time to Legislate? *California Management Review*, 1986, Vol. 28, p. 106.
14. Porter E.M., Kramer M.R. Strategy and Society. The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*, 2006, Vol. 84(12), pp. 78–92.
15. Vorobei V., Zhurovs'ka I. *Nefinansova Zvitnist': Instrument Sotsial'no Vidpovidal'nogo Biznesu* [Nonfinancial Accounting: Tool of Socially Responsible Business]. Kyiv, Kostyuchenko Publ. House, 2010, p. 31 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22 липня 2013 р.
